

РАДОВИ НА ЖИВОПИСУ У АРИЉУ, ВЕЛУЋУ И ЈЕЖЕВИЦИ

Као што је случај са свима црквама у којима се врше верски обреди, тако се и на зидовима цркве у Ариљу био нахватао јак и тешко провидан слој чађи од свећа и тамњана. На фреске се била нахватала и прашина која деценијама није скидана. Чађ и прашина су врло погодни за упијање и задржавање влаге из ваздуха и на тај начин стално делују разарајуће на глазуру фреске. Поред тога, у ариљској цркви запажено је изузетно масовно лепљење свећа на фреске доњих зона, па је због јаког димљења и загревања дошло до разарања сликаног фреско-слоја.

Поред прилично отврднуле смоласто масне насlage од свећа и тамњана, фреске у ариљској цркви биле су премазане, у времену између два рата, неким емулзијама, а затим чишћене хлебом. По свој прилици употребљено је разводњено млеко, а није искључено да је понегде вршено и освежавање раствором парафина. Осушени премази временом су добили кракелуре, почели су да се

уврћу на спољну страну и да се љуште, носећи на својој полеђини све што није било довољно јако везано у сликаном фрескослоју.

Емулзијама су биле премазиване све важније композиције, од прве до треће зоне у наосу, у припрати и у олтару, а и четврта зона источног зида припрате. Високе зоне и површине у ђаконикону нису биле премазане, али су фреске које се налазе уз рестаурисане архитектонске површине биле јако попрскане малтером. Како је овај малтер, стар неколико деценија, био много јачи од подлоге са које је морао да се скине, било га је доста тешко очистити а да се сама фреска не повреди. Ове прљавштине од малтера било је нарочито много преко горње трећине Успења и на фрагментима пророка.

Чишћење фресака извршено је челичним шпахтлицама и гумом за брисање, а где је дозвољавала чврстина фреско-малтера употребљени су и електрични апарати, на које су били монтирани одговарајући тампони. Међутим, отпор поменутих премаза био

Хоросовъ дѣла въ Арильскѣмъ храмѣ
Хоросовъ дѣла въ Арильскѣмъ храмѣ

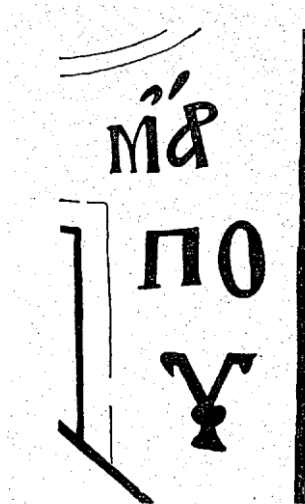
је исувише јак да би се премаз могао отстранити једноставним механичким средствима. Морало се прибећи влажењу површине фресака водом, да би премаз и прљавштина ослабили, а затим је фреска чишћена гумом за брисање причвршћеном на електрични апарат.

Најтеже су очишћене обе ктиторске композиције и Немањин сабор у Дежеви, као и детаљи са Јесејеве лозе (Валаам на коњу). Те композиције су раније највише интересовале проучиваоце ариљског живописа, па су претрпеле и највише нестручњачких чишћења и освежавања, која су им нанела прилично штете.

После чишћења, фреске у Ариљу добиле су поново своју лепоту. Све боје, ко је су се раније налазиле под прљаво-сивом копреном, показале су се у правој вредности и интензитету. Уместо сиво-жуте, сиво-црвене, сиво-плаве и других сивих боја, појавиле су се јасне фреско боје: жута, црвена, плава, зелена, љубичаста итд.

Приликом ових радова, у северном делу куполе, на црвеној бордури изнад пророка Авакума запажен је стари угребени запис. Запис је вероватно оставио мајстор који је постављао некадашњи хорос, од кога се до данас сачувао само ланац. Судећи по овом запису, тај хорос је ариљској цркви био даровао цар Душан (сл. 1.)

У дну источне стране северног прозора наоса после чишћења појавио се један натпис који је раније био невидљив. Текст нисмо могли дешифрирати, али претпостављамо да садржи или неку формулу за крст (пошто се налази у дну расцветаног крста) или име од значаја за живописање цркве. Висина целог натписа је 50 см. (сл. 2.)

Сл. 2. — Запис из северног прозора наоса

Радови на чишћењу трајали су од краја маја до краја септембра 1955, а очишћене су све површине сачуваног живописа.¹

М. Л.

ЧИШЋЕЊЕ И КОНЗЕРВАЦИЈА ФРЕСАКА У ВЕЛУЋУ

Јуна 1950 године очишћене су од прљавштине, чађи и креча фреске у манастиру Велућу. Потклубучена места фиксирана су фреско-малтером а очишћена тонирана.²

Том приликом констатовано је у јужној певници на фигури Богородице и суседним фигурама штетно деловање ранијег чишћења млеком, због чега се на тим местима формирао мутно-беличаст вео.

М. Л.

ЧИШЋЕЊЕ ФРЕСАКА У JEЖЕВИЦИ

У цркви Жежевици, код Чачка, очишћене су фреске у месецу априлу 1953 године. Од чађи од свећа и

¹ Чишћење су обавили сликари-конзерватори Милан Лађевић и Брана Живковић, са сликаром Маркленом Мосијенком, уз помоћ студената сликарства Ане Стефановић, Vere Марковић и Лазара Масњковића.

² Радове изводили сликари Милан Лађевић и Зденка Живковић.

тамњана и од прашине био се створио на унутрашњим зидовима цркве мрко-прљави вео, испод којег су се фреске једва назирале.

Прљавштина је скинута сунђерима и гумом за брисање.

Очишћен је том приликом и иконостас.¹

М. Л.

¹ Радове су обавили сликари Милош Јовановић и Милан Лађевић.

Преглед сачуваног и пропалог живописа у Ариљу

Место		сачувано m ²	пропало m ²	укупно m ²
1	Апсида — источни простор	69,47	65,02	134,49
2	Купола и пандантифи	52,94	21,41	74,35
3	Поткуполни простор	52,25	2,29	54,54
4	Пиластри	73,45	25,25	98,70
5	Јужна певница — ј. простор	23,83	33,44	57,27
6	Северна певница — с. простор	7,84	46,73	54,57
7	Наос — западни простор	64,03	48,55	112,58
8	Нартекс — предњи простор	107,39	57,01	164,40
9	Ћаконин	40,60	11,18	51,78
10	Проскомидија	2,69	42,81	45,50
		494,49	353,69	848,18

Б. Ж.

LE NETTOYAGE DES FRESQUES A ARILJE, A VELUĆE ET A JEŽEVICA

Les peintures de Téglise d'Arilje, qui date de 1296, ont été recouvertes, au cours des siècles, de cire provenant des cierges, de poussière et d'enduits de laques, si bien que leur aspect en a été fort changé. En 1955, une équipe de conservateurs a entrepris le nettoyage des fresques de toute Téglise. On n'a fait appel qu'aux moyens mécaniques. Les couleurs anciennes et originales se mises à briller à nouveau dans leurs premières valeurs. A cette occasion, on a calculé que cette église d'Arilje porte sur ses murs à l'heure actuelle,

494, 49 m² de fresques et, qu'au cours des temps, 353, 69 m² ont été détruits.

En 1950, on a entrepris, dans le monastère médiéval de Veluće le nettoyage des fresques de la cire, de la saleté et du plâtre qui les recouvraient. Les parties gondolées ont été fixées. On n'a employé que les moyens mécaniques.

Le nettoyage des fresques de Ježevica de la cire et de la poussière qui les recouvraient complètement a été entrepris en 1953. On n'a employé que les moyens mécaniques.